

Stockholm, 2023-01-27

RFSU:s remissyttrande över SOU 2022:38 Alla tiders föräldraskap – ett stärkt skydd för barns familjeliv, Ju2022/02331

Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU, är en partipolitiskt och religiöst obunden ideell medlemsorganisation. Genom kunskap, engagemang och påverkan bidrar RFSU till en värld där alla människor är fria att bestämma över och njuta av sin kropp och sin sexualitet. Vi arbetar lokalt, nationellt och internationellt för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, det vill säga varje människas lika möjligheter, rättigheter och förutsättningar till en trygg och tillfredsställande sexualitet och att utan tvång, våld eller diskriminering kunna bestämma över sin egen kropp.

Sammanfattning

RFSU arbetar för att fler människor ska kunna leva ihop och bilda familj utan att hindras av diskriminering på grund av kön, könsidentitet eller sexualitet. Idag värderas vissa familjer högre än andra både i normer och lagstiftning och bilden av vad en familj är, är snäv. RFSU välkomnar därför utredningens förslag om att modernisera utformningen av reglerna om föräldraskap, utvidgade möjligheter för adoption när det är till barnets bästa och åtgärder för att underlätta vardagslivet för familjer där fler än två vuxna delar på föräldraansvaret.

RFSU:s utgångspunkt är att den familjerättsliga regleringen bör erbjuda enkla, tillgängliga och praktiska lösningar som speglar familjers behov och skyddar barns intressen oavsett familjens konstellation. Nedan redogörs för RFSU:s synpunkter i fråga om de huvudsakliga förslagen i betänkandet. De delar av förslaget som inte behandlas lämnas utan anmärkning.

Översyn av föräldraskapens regler om föräldraskap (avsnitt 12)

Ett könsneutralt föräldraskap

RFSU välkomnar utredningens förslag om att förenkla och modernisera utformningen av reglerna om föräldraskap. En tydlig, jämlik och könsneutral reglering av föräldraskap och föräldraansvar som är anpassad till olika familjekonstellationer är en förutsättning för att skapa ett tryggt familjeliv. Begreppsbyggnaden i den nuvarande lagstiftningen innebär att lika situationer behandlas i olika paragrafer, vilket gör regelverket onödigt omfattande och svårt att navigera. Ett könsneutralt uttryck för rättsligt föräldraskap och en tydligare disposition av föräldraskapens inledande kapitel enligt vad utredningen föreslår skulle underlätta för såväl enskilda som det allmänna att tillägna sig innehållet i regleringen.

RFSU anser att en persons juridiska kön eller den omständighet att en person ändrat det kön som framgår av folkbokföringen inte ska medföra att personens rättsliga föräldraskap regleras i olika paragrafer eller att olika begrepp används för att beskriva föräldraskapet. Det är också positivt att en könsneutral reglering av föräldraskap inte exkluderar personer vars könsidentitet inte överensstämmer med den binära uppdelningen av juridiskt kön.

Hävande av föräldraskap för den förälder som inte har fött barnet (avsnitt 12.3)

RFSU tillstyrker förslaget om att begränsa utrymmet att väcka talan om hävande av föräldraskap för den förälder som inte har fött barnet då föräldraskapet saknar rättslig grund. RFSU delar uppfattningen att barnets möjlighet att väcka talan om hävande av föräldraskap bör vara fortsatt obegränsad.

Föräldraskap fastställs ibland även om det saknas rättslig grund för det enligt föräldraskapens regler. De nuvarande reglerna möjliggör hävande av ett föräldraskap sent i ett barns liv och saknar utrymme för att ta hänsyn till barnets intresse av att behålla sin befintliga förälder i sådana situationer. Som tidigare framförts av RFSL kan det antas att risken för att ett presumerat föräldraskap hävs är större för HBTQI-par som behöver donerade könsceller för att bli föräldrar.¹ Det innebär att den familjerättsliga tryggheten för barn i de familjerna överlag är mindre än för barn i andra familjekonstellationer.

En särskild situation då föräldraskapet riskerar att hävas är när barn tillkommit genom assisterad befruktning utomlands med anonym donator eller heminsemination. Det kan finnas olika skäl till att genomgå assisterad befruktning utomlands med donerade spermier eller heminsemination oavsett föräldrarnas sexualitet eller kön, inklusive bristande tillgång till behandling inom svensk sjukvård på grund av långa vårdköer och begränsad möjlighet att påverka valet av donator. Föräldrar får i regel antas vara förstående för barnets intresse av kunskap om sitt genetiska ursprung. Användandet av andra tillvägagångssätt för att bli förälder än de som erbjuds inom svensk hälso- och sjukvård innebär inte heller nödvändigtvis att sådan information undanhålls från barnet. Även om det i enskilda fall kan tänkas att föräldrar till ett barn åsidosätter barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung genom att låta ett föräldraskap utan rättslig grund bestå får barns generella intresse av att tillhöra en stabil familjebildning där det rättsliga ansvaret är bestående anses väga tyngre. Eftersom barnets rätt att väcka talan kvarstår inskränks inte heller barnets möjlighet att tillvarata sitt intresse genom att begränsa föräldrarnas talerätt.

RFSU skulle gärna se att regeringen framöver ser över möjligheten att separera regleringen av rättsligt föräldraskap och skyddet av barnets rätt till kunskap om sitt genetiska ursprung. Det nuvarande regelverkets utformning innebär att intressen av mycket olika karaktär ställs emot varandra i fall där det inte finns något reellt hinder mot att båda intressena tillgodoses. Det får antas att det i många fall skulle vara till barnets bästa att dess genetiska ursprung kan klarläggas utan att det utmanar det rättsliga föräldraskapet.

Ändringar av reglerna om föräldraskap i internationella situationer (avsnitt 12.5)

RFSU tillstyrker i huvudsak utredningens förslag.

RFSU ser positivt på att reglerna om föräldraskap i internationella situationer förtydligas genom att de sammanförs till en gemensam lag och görs könsneutral. RFSU föreslår att formuleringen "En man eller kvinna som ..." i 2 kap 3 § förslag till lag om föräldraskap i internationella situationer ändras till "Den person som ..." eller "Den som ..." för att bättre överensstämja med utformningen av utredningens förslag i övrigt. RFSU anser att en positiv aspekt av att införa en könsneutral reglering är att föräldraskap separeras från binära könscategorier och ser gärna att det genomgående speglas i lagtexten.

RFSU välkomnar att utrymmet att erkänna utländska fastställanden av föräldraskap efter assisterad befruktning utvidgas. I den nuvarande regleringen saknas stöd för att erkänna utländska avgöranden eller bekräftelser som fastställer föräldraskap för en kvinna som inte fött barnet om hon inte är sambo eller make till barnets mor. Motsvarande avgränsning görs inte för erkännande av utländska

---

¹ Se RFSL:s remissyttrande över SOU 2018:68 - Nya regler om faderskap och föräldraskap.

fastställanden av faderskap. Det är en särreglering som försvårar för samkönade par som flyttar till Sverige att få sina familjerelationer erkända och som innebär att barnets rätt till familjeliv riskerar att kränkas vid en flytt till Sverige. Det gäller särskilt om det familjerättsliga bandet till en tidigare rättslig förälder inte kan återupprättas. Även i fall där ett rättsligt föräldraskap kan åstadkommas genom fastställande enligt svensk rätt eller adoption befinner sig barnet i en rättsligt osäker position fram tills att en sådan process kan slutföras. Av samma skäl är det inte heller lämpligt att införa en generell begränsning av lagstiftningens tillämplighet för föräldraskap som avser ett barn som tillkommit genom assisterad befruktning.

RFSU är kritiskt till att förslaget inte ger utrymme för att erkänna föräldraskap som fastställts utomlands efter en värdgravitet. Det saknas idag reglering som ger tydlig rättslig grund för ett erkännande av utländsk dom eller bekräftelse som fastställer föräldraskap för en person som inte fött barnet och inte heller bidragit med spermier till insemination i samband med en värdgravitet. När det gäller faderskap finns det emellertid inte något hinder mot att erkänna ett fastställande av föräldraskap efter en värdgravitet även om föräldern saknar genetisk koppling till barnet. En begränsning av lagstiftningens tillämplighet i sådana fall innebär att det saknas ett tillämpligt regelverk för fler situationer. I SOU 2021:56 gavs förslag på lagändringar för att säkerställa att barn som tillkommit genom värdgravitet inte förlorar sina rättsliga föräldrar vid en senare flytt till Sverige oavsett om det gäller moderskap eller faderskap enligt den nu gällande lagstiftningens terminologi. Tyvärr ledde inte förslaget till några åtgärder på det området, vilket innebär att barn som tillkommit genom värdgravitet i utlandets rättsliga position fortsatt är osäker.

RFSU anser att utredningen inte i tillräcklig utsträckning undersökt och redogjort för skälen till att begränsa lagens tillämplighet när det gäller värdgraviteter. Det görs inte heller en tydlig avvägning mellan de skäl som motiverar begränsningen och barnets intresse av att få sina familjerättsliga relationer erkända. Det är viktigt att lagstiftningen utformas efter faktiska förhållanden och att barns intresse av att få sina familjerättsliga relationer erkända inte åsidosätts för att motverka att den svenska lagstiftningen på området kringgås. Ur ett barnrättsperspektiv tycks barnets intresse av att inte förlora sin rättsliga förälder vid en flytt till Sverige vara detsamma oavsett om barnet har tillkommit genom en värdgravitet eller på något annat sätt.

Utökade möjligheter till adoption (avsnitt 13)

RFSU tillstyrker utredningens förslag om utökade möjligheter till adoption.

RFSU anser inte att den nuvarande regleringen speglar det behov och intresse som finns av att skapa familjerättsliga band genom adoption eller på ett tillfredsställande sätt lämnar utrymme för barnets bästa att beaktas vid prövningen av ett adoptionsärende. Den nuvarande regleringen begränsar möjligheten att adoptera gemensamt eller åstadkomma ett gemensamt föräldraskap genom närståendeadoption efter en separation och för en familjehemsförälders eller särskild förordnad vårdnadshavares att adoptera ensam efter att ha inlett ett nytt samboförhållande eller äktenskap, vilket i en del fall utgör hinder mot att barnets intressen tillvaratas.

Möjligheten att adoptera gemensamt och att åstadkomma ett gemensamt föräldraskap genom närståendeadoption är ett sätt att åstadkomma rättsligt föräldraskap, om det utifrån omständigheter i det enskilda fallet anses lämpligt. Om ett adoptionsärende avser barn under 18 år ska barnets bästa vara avgörande för bedömningen. Begränsningar av möjligheten till adoption baserat på de avsedda föräldrarnas civilstatus utgör därmed endast ett hinder för genomförande av adoptioner som vid en helhetsbedömning anses vara lämpliga och där principen om barnets bästa beaktats. RFSU föreslår att kraven relaterat till adoptivföräldrarnas civilstatus avskaffas i sin helhet, till förmån för en friare bedömning med utgångspunkt i barnets bästa.

RFSU välkomnar utredningens förslag om utökade möjligheter till adoption och ser det som ett viktigt åtgärd för att åstadkomma en trygg och likvärdig familjerättslig reglering. RFSU skulle gärna se att den språkliga utformningen av de föreslagna ändringarna i bestämmelserna avseende adoption förenklas för att säkerställa att regleringen är lättillgänglig och inkluderande. Av samma skäl som anförts ovan är det en fördel om språket i lagstiftningen är genomgående könsneutralt.

Åtgärder för familjer där fler än två vuxna tar föräldraansvar (avsnitt 14)

Föräldrafullmakter (avsnitt 14.9.)

RFSU tillstyrker förslaget om att införa en lag om föräldrafullmakt och efterfrågar en närmare utredning av möjligheten till fler än två vårdnadshavare eller rättsliga föräldrar för att bättre tillgodose fler familjers behov av praktiska rättsliga lösningar.

RFSU välkomnar åtgärder som underlättar ansvarsfördelningen i familjer där fler än två vuxna delar på föräldraansvaret. En lag om föräldrafullmakt tydliggör vårdnadshavarnas möjligheter att delegera befogenhet till andra vuxna att företräda barnet i olika sammanhang samt att fatta beslut och ta del av information rörande barnet, vilket RFSU anser är välkommet.

RFSU är tveksamma till den del av förslaget som innebär att tredje man inte ska vara skyldig att godta en föräldrafullmakt. Det är möjligen svårt att argumentera för att tredje man ska vara skyldig att godta en fullmakt ur ett avtalsrättsligt perspektiv, men med hänsyn till att en föräldrafullmakt i första hand är avsedd att underlätta för familjer där föräldraansvaret är delat mellan fler än två vuxna i kontakt med offentliga institutioner som skola och socialtjänst behöver även andra intressen beaktas.

Utredningen visar att de svårigheter som familjer med sociala föräldrar möter sällan beror på att någon motsätter sig föräldrarnas önskemål om ansvarsfördelningen inom familjen. Samtidigt kan det inte uteslutas att det kan ske och om en sådan situation uppstår är det av intresse att en föräldrafullmakt inte kan åsidosättas utan goda grunder. Om den som barnet och föräldrafullmaktshavaren enligt fullmakten åberopar behörighet gentemot inte är skyldig att godta fullmakten kvarstår den osäkra situationen som regleringen var avsedd att avhjälpa. De exempel som anges i författningskommentaren är inte tillräckliga för att klargöra i vilka situationer en föräldrafullmakt kan bortses ifrån. RFSU efterfrågar ett förtydligande kring hur det ska säkerställas att föräldrafullmakter inte åsidosätts godtyckligt eller på diskriminerande grunder.

Barns rätt till umgänge med sociala föräldrar stärks m.m. (avsnitt 14.10-14.11)

RFSU tillstyrker förslaget om att personer som har eller har haft en relation till ett barn som motsvarar den mellan ett barn och sin förälder ska ha en självständig talerätt i fråga om umgänge. Förslaget bidrar till att stärka barnets möjlighet att få sina intressen tillgodosedda i en befintlig relation med en social förälder och minskar risken för att en för barnet viktig kontakt bryts i samband med en eventuell separation eller dödsfall.

RFSU tillstyrker även förslaget om att kommuner ska erbjuda samarbetsamtal mellan vårdnadshavare och en särskild umgängespersion för att uppnå enighet i frågor om umgänge samt att en möjlighet för parterna att avtala om umgänge införs. Det får anses positivt att verktyg erbjuds för att lösa en konflikt om umgänge utanför ett domstolsförfarande när det är möjligt.

Bör det även göras ändringar i regelverket om vårdnad? (avsnitt 14.12.)

RFSU anser att möjligheten att fler än två personer delar på vårdnaden bör utredas närmare och efterfrågar även en utredning av möjligheten att fler än två personer tillskrivs rättsligt föräldraskap.

Särskilt när fler än två vuxna väljer att skaffa barn tillsammans med avsikten att samtliga ska vara föräldrar i lika stor utsträckning är det av intresse att de kan åstadkomma en likvärdig rättslig position i relation till barnet, för att ge barnets trygga familjerättsliga relationer med alla sina föräldrar. Föräldrafullmakt och umgängesrätt för en sociala förälder är inte tillräckligt i en sådan situation.

Den familjerättsliga regleringen bör erbjuda praktiska och tillgängliga rättsliga lösningar för alla familjer. I beredningen uppmärksammas att det finns ett intresse hos en del familjer där fler än två personer tar föräldraansvar att de ska kunna utöva vårdnad tillsammans. Det gäller särskilt i familjer där fler än två rättsliga och sociala föräldrar betraktas som föräldrar i lika stor utsträckning och föräldraskapets juridiska form inte speglar en självklar ansvarsfördelning vid en eventuell separation. För såväl barn som vuxna i sådana familjekonstellationer skulle möjligheten för fler än två föräldrar att utöva gemensam vårdnad vara av praktisk och känslomässig betydelse.

Större möjligheter att ta hänsyn till barnets bästa efter en förälders eller vårdnadshavares död (avsnitt 14.13)

RFSU tillstyrker utredningens förslag om ändring i reglerna om vårdnad efter en förälders eller särskild vårdnadshavares död.

RFSU är positiva till utredningens förslag om att införa en möjlighet för en efterlevande förälder att utöva vårdnaden gemensamt med en särskilt förordnad vårdnadshavare, oavsett om den förälder som avlidit tidigare hade gemensam eller ensam vårdnad. När det finns samförstånd mellan en social förälder och den efterlevande föräldern eller vårdnadshavaren om att utöva gemensam vårdnad finns det inte något skäl för lagstiftaren att hindra en sådan lösning. Detsamma gäller när en särskilt förordnad vårdnadshavare avlider och en efterlevande särskilt förordnad vårdnadshavare vill utöva gemensam vårdnad med en social förälder.

RFSU är också positiva till förslaget om att socialnämnden ska kunna föra talan om att flytta över vårdnaden till en social förälder om barnet saknar nära relation till den efterlevande föräldern eller särskilt förordnade vårdnadshavaren och en sådan överflyttning är till barnets bästa. Möjligheten till en friare prövning av frågan om vårdnad efter en förälder eller särskilt förordnad vårdnadshavares död innebär bättre förutsättningar att tillgodose barnets behov och intressen. Eftersom en social förälder inte enligt utredningens förslag ges någon talerätt i fråga om vårdnad är socialnämndens bedömning av om det finns ett behov av att överflytta vårdnaden av stor vikt. RFSU efterfrågar ett förtydligande kring när socialnämnden är skyldig att utreda om överflyttande av vårdnad efter en förälder eller särskild vårdnadshavares död.

Avslutande synpunkter

Människors livsdrömmar om relationer eller familj ser olika ut. Samhällets normer och lagstiftning ska ge alla människor frihet att själva forma sina relationer och bilda familjer. RFSU vill att alla ska kunna skapa de relationer och familjer de själva önskar.

Föräldrabalken skrevs i slutet av 40-talet och har ändrats åtskilliga gånger sedan dess, dock utan att något helhetsgrepp tagits om lagen. Det gör att relativt lika situationer idag behandlas i olika paragrafer, med olika språkbruk, vilket riskerar leda till en från lagstiftarens sida oavsiktlig olikabehandling. Det är av stort värde att lagen genom de förändringar som föreslås blir mer lättbegriplig och lättare att tillämpa. Det är också viktigt att barnets rättigheter i familjesituationer sätts i första rummet och att för barnet viktiga sociala relationer erkänns, även när ett rättsligt band saknas.

Avslutningsvis är vi glada att den nya regeringen valt att skicka ut SOU 2022:38 på remiss och hoppas att de förslag som lyfts i utredningen också så småningom blir till ny lagstiftning.

Stockholm datum som ovan

A handwritten signature in black ink that reads "Hans Linde". The signature is written in a cursive style with a long horizontal stroke at the beginning.

Hans Linde
Förbundsordförande RFSU